

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З НЕСПЛАТОЮ АЛІМЕНТІВ

ЧОХРІЙ Вікторія Степанівна - аспірант кафедри цивільного права та процесу Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка», адвокат

ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-7868-5715>

УДК 342.95

DOI 10.32782/LAW.UA.2023.1.20

Статтю присвячено аналізу особливостей адміністративно-правової кваліфікації правопорушень, пов'язаних з несплатою аліментів. Розглянуто наукові підходи до розуміння понять «адміністративно-правова кваліфікація» та «кваліфікація адміністративного правопорушення». З'ясовано, що кваліфікація адміністративних правопорушень є одним із етапів використання адміністративно-правової норми, метою якої є встановлення підстав для застосування адміністративної відповідальності до особи, що вчинила протиправні дії.

Окрему увагу приділено аналізу складу адміністративного правопорушення, що пов'язане із несплатою аліментів. Визначено об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт та суб'єктивну сторону правопорушення, передбаченого статтею 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Зокрема, доведено, що об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів неповнолітніх дітей або непрацездатних осіб, які потребують допомоги. Зауважено, що з об'єктивної сторони адміністративний проступок характеризується бездіяльністю, яка полягає у невиконанні особою свого обов'язку по сплаті аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї. Зазначено, що суб'єктом правопорушення є особа, яка на підставі пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи. Обґрунтовано, що

суб'єктивна сторона характеризується виною у формі як необережності, так і умислу.

Визначено, що правильна й повна кваліфікація може бути проведена лише тоді, коли встановлені всі обов'язкові фактичні обставини справи, коли юридичний склад є визначеним та передбачає встановлення ознак, які характеризують кожний з елементів юридичного складу. Встановлено, що неправильна або неповна кваліфікація вчиненого правопорушення означає незаконне притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Зауважено, що проведений аналіз адміністративно-правових норм сприятиме усуненню недоліків під час притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності, позитивно вплине на правозастосовну практику юрисдикційних органів та набуде юридичної довершеності.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративний проступок, аліменти, делікт, кваліфікація, несплата, протидія, юридичний склад.

Постановка проблеми

Кваліфікація адміністративних правопорушень посідає важливе місце в провадженні у справах про адміністративні проступки, оскільки необхідно не тільки здійснити перевірку дотримання вимог законодавства та виявити протиправну поведінку, а також важливо встановити, чи є така дія чи бездіяльність особи протиправною. Правильна кваліфікація того чи іншого діяння – це запорука дотримання прав особи, уникнення

неправомірного притягнення її до адміністративної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Сьогодні питання кваліфікації адміністративних правопорушень щодо несплати аліментів не отримали належної уваги з боку вчених-адміністративістів, не стали предметом комплексних наукових досліджень у галузі адміністративно-деліктного права. Однак варто зауважити, що окремі аспекти адміністративно-правової кваліфікації розглядали у своїх наукових працях такі вітчизняні вчені як В. Б. Авер'янов, А. І. Берлач, І. П. Голосніченко, Т. О. Гуржій, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. І. Остапенко, О. М. Стороженко, М. М. Тищенко, В. К. Шкарупа та інші. Їхні праці створили підґрунтя для подальших наукових розробок адміністративно-правової кваліфікації та мають важливе наукове та практичне значення. Проте дотепер проблеми, пов'язані з адміністративно-правовою кваліфікацією адміністративних правопорушень, зокрема з несплатою аліментів, залишаються недостатньо висвітленими у науковій літературі. Водночас варто зауважити, що, незважаючи на свою безумовну значущість, питання адміністративно-правової кваліфікації здебільшого залишаються поза увагою галузевих дослідників.

Мета статті

Метою цієї статті є характеристика особливостей кваліфікації адміністративних правопорушень, пов'язаних із несплатою аліментів, визначення її місця в правозастосовчій діяльності органів адміністративної юрисдикції та аналіз юридичного складу правопорушень щодо несплати аліментів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Кваліфікація адміністративних деліктів – це встановлення й процесуальне закріплення точної відповідності ознак вчинених особою протиправних дій або бездіяльності ознакам складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством. Саме тому однією із найбільш важливих складо-

вих застосування норми адміністративного законодавства є правильна кваліфікація правопорушень [1, с. 146]. Своєю чергою, неправильна кваліфікація адміністративних правопорушень може призводити до порушення прав та свобод людини, непритягнення винних осіб до відповідальності, втрати довіри населення до судових та правоохоронних органів тощо [2, с. 5].

Встановлення поняття адміністративно-правової кваліфікації доцільно розпочати зі з'ясування значення слова, яке лежить в основі відповідного терміна. Слово «кваліфікація» походить від двох латинських слів – «qualis» (якість, який за якістю) та «facio» (роблю). Таким чином, у буквальному перекладі кваліфікація – це визначення якості, оцінка [3, с. 8]. Хоча поняття адміністративно-правової кваліфікації у науковій літературі використовується, проте спеціально не визначається. Сьогодні адміністративно-правова наука має різні позиції та точки зору щодо змісту та сутності питання кваліфікації адміністративних проступків. У більшості випадків адміністративно-правову кваліфікацію ототожнюють з кваліфікацією адміністративного делікту.

При визначенні поняття «кваліфікація правопорушення» науковці виходять з того, що цей термін означає встановлення відповідності, співвідношення з об'єктивною дійсністю і визначення юридичної сутності, дії або бездіяльності людини відповідно до норм права. Так, Т. О. Гуржій пропонує наступне визначення: «адміністративно-правова кваліфікація – оцінка суб'єктом адміністративної юрисдикції вчиненого посягання, яке містить формальні ознаки адміністративного делікту, котра полягає у співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою адміністративного права та у юридичному закріпленні відповідного висновку» [4].

На думку В. К. Колпакова та О. В. Кузьменко, кваліфікація адміністративних деліктів – це встановлення і процесуальне закріплення точної відповідності ознак вчинених особою протиправних дій або бездіяльності до ознак складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством [5].

Водночас у теорії адміністративно-деліктного права найбільш поширеною є дефініція, яка сформульована О. І. Остапенком, відповідно до якої кваліфікація адміністративних проступків є встановленням і процесуальним закріпленням точної відповідності між ознаками вчинених дій чи бездіяльності та ознаками складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством [6, с. 95].

Враховуючи вищенаведене, варто зробити висновок, що кваліфікація адміністративних правопорушень – це поєднання протиправного діяння, визначеного правовою нормою, та юридичного факту, що виявляється у вчиненні протиправного діяння.

Так, можна вважати, що кваліфікація адміністративного проступку – це один із видів правової кваліфікації, який є визначенням протиправного діяння, наданням йому оцінки та встановленням тотожності із правовою нормою, у якій зазначене діяння кваліфікується як проступок.

З урахуванням вказаних положень, виокремлюють особливості, притаманні процесу кваліфікації адміністративних проступків [7]. Отже:

1) це розумовий, логічно побудований процес пізнання;

2) цей процес спрямований на пізнання безпосередньо адміністративного правопорушення чи проступку, а точніше його юридично значущих ознак, які призводять до заподіяння шкоди суспільству;

3) при кваліфікації будь-яке адміністративне правопорушення підлягає юридичній оцінці, тобто встановленню відповідності конкретній нормі законодавства про адміністративні правопорушення;

4) суб'єктами кваліфікації можуть бути лише органи (посадові особи), які уповноважені на це законом (в іншому випадку така кваліфікація не приведе до юридичних наслідків і не матиме правового результату, отже, не буде офіційною);

5) кінцевий результат кваліфікації у формі висновку набуває документального закріплення [7].

У практичній площині алгоритм кваліфікації адміністративних проступків повинен

реалізовуватися у такому порядку: 1) вибір адміністративно-деліктної норми, зміст якої відповідає вчиненому проступку; 2) визначення відповідності між змістом обраної адміністративно-правової норми та юридично значущими ознаками протиправного посягання; 3) юридичне закріплення кваліфікації діяння, яке реалізується у прийнятті правозастосовного акта. Цю стадію можна вважати результатом проведеної кваліфікації делікту. Він проявляється у накладенні адміністративного стягнення, тобто застосуванні адміністративно-правової санкції до правопорушника з боку суб'єкта адміністративної юрисдикції [8, с. 16].

Насправді, повна та правильна кваліфікація може бути проведена лише тоді, коли встановлені всі обов'язкові фактичні обставини справи, коли є визначений юридичний склад. Це передбачає встановлення ознак, які характеризують кожний з елементів юридичного складу, а саме: об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт, суб'єктивну сторону. Неповнота встановлення фактичного складу може або взагалі виключити можливість юридичної оцінки вчиненого, або тягнути неправильну кваліфікацію [9, с. 376]. Помилка під час кваліфікації може спричинити неправильне призначення покарання, чим може порушити низку прав та свобод людини.

07.12.2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2234-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів», що вступив у дію 06.02.2018 року. Зазначеним Законом запроваджені додаткові механізми і гарантії захисту прав дитини та інших осіб на отримання аліментів. Серед прийнятих положень є внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, якими встановлена адміністративна відповідальність за несплату аліментів, а також запроваджений новий вид адміністративного стягнення – суспільно корисні роботи [10].

Так, статтею 183-1 КУпАП передбачено відповідальність за несплату аліментів

на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Частиною другою ст. 183-1 КУпАП передбачено відповідальність за несплату аліментів на утримання дитини з інвалідністю, дитини, яка хворіє на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісне орфанне захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, або на утримання дитини, яка отримала тяжкі травми, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за три місяці з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. За такі правопорушення законодавець встановив можливість призначення адміністративного стягнення у вигляді виконання суспільно корисних робіт на строк від 120 до 240 годин та від 240 до 360 годин залежно від частини. Кваліфікованим складом правопорушення (частина третя) є повторне протягом року вчинення правопорушення, передбаченого частинами першою або другою цієї статті. Водночас під повторним вчиненням правопорушення відповідно до цієї статті варто розуміти невжиття особою заходів щодо сплати аліментів протягом двох місяців з дня відбуття адміністративного стягнення у вигляді суспільно корисних робіт, призначеного з підстав, передбачених статтею 183-1 КУпАП [11].

У теорії адміністративного права склад адміністративного правопорушення характеризують наступні елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона. З'ясуємо особливості юридичних складів адміністративних правопорушень, що пов'язані із несплатою аліментів. Отже, першим елементом є об'єкт адміністративного проступку. Об'єктом правопорушен-

ня, передбаченого статтею 183-1 КУпАП, є суспільні відносини у сфері громадського порядку та безпеки, а саме: суспільні відносини, що забезпечують захист майнових інтересів неповнолітніх дітей або непрацездатних осіб, які потребують допомоги, а також відносини у сфері правосуддя, оскільки йдеться про невиконання судового рішення, яке набрало законної сили та належним чином звернуто до виконання [12, с. 282].

Своєю чергою, у теорії адміністративно-деліктного права традиційно об'єктивній стороні адміністративного правопорушення властиві основні та факультативні ознаки. До першої відносять діяння, що передбачає наявність активної або пасивної поведінки правопорушника. Факультативні ознаки об'єктивної сторони, як відомо, можуть бути під час кваліфікації встановлені лише тоді, коли вони прямо передбачені диспозицією відповідної статті. Відтак, з об'єктивної сторони, адміністративний проступок характеризується бездіяльністю, яка полягає у невиконанні особою свого обов'язку по сплаті аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї. Водночас для утворення складу правопорушення є обов'язковим настання суспільно шкідливих наслідків у виді виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Визначення періоду і розміру заборгованості здійснюється державним виконавцем, у провадженні якого перебуває відповідне виконавче провадження. За своїм характером таке правопорушення є тривалим, і, розпочавшись одного разу з протиправної бездіяльності, воно триває у часі до моменту його припинення. Часом вчинення правопорушення вважається період, який розпочинається з моменту початку виконання об'єктивної сторони, тобто першої несплати, яка входить у період заборгованості, і до погашення (припинення) заборгованості в сумі платежів понад шість місяців [13].

Відповідно до ст. 12 КУпАП суб'єктами адміністративного правопорушення визнаються особи, які досягли на момент вчи-

нення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку [11].

Суб'єкт правопорушення щодо несплати аліментів є спеціальним, ним є особа, яка на підставі пред'явленого до примусового виконання виконавчого документа зобов'язана сплачувати аліменти на утримання іншої особи. Водночас це може бути як батько, так і матір або навіть інші особи, що їх замінюють, у встановленому законом порядку.

Наступним елементом складу адміністративного правопорушення, пов'язаного з несплатою аліментів, є суб'єктивна сторона, тобто психічне ставлення особи (суб'єкта правопорушення) до вчиненого правопорушення. Суб'єктивна сторона характеризується виною у формі як необережності, так і умислу, але при відсутності ознак злісного ухилення від сплати аліментів, передбаченого статтями 164, 165 Кримінального кодексу України. Водночас, виходячи з диспозиції статті 183-1 КУпАП, немає значення, з яких причин особа не платить аліменти і чи були вони поважними, а достатньо лише факту несплати, який призвів до виникнення заборгованості в загальній сумі платежів понад шість місяців. Однак наявність в особі об'єктивних чи непереборних причин, які унеможлилювали сплату аліментів (наприклад, тяжка тривала хвороба, надзвичайна ситуація або воєнні дії тощо), мають бути враховані судом при розгляді справи з метою вирішення питання про розмір стягнення або наявності підстав для звільнення особи від відповідальності через крайню необхідність (ст. 18 КУпАП), чи закриття справи за статтею 22 КУпАП [11]. Отже, встановлення вини є одним з головних завдань аналізу суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення.

Такі факультативні ознаки суб'єктивної сторони, як мотив та мета, для кваліфікації значення не мають. Проте їх варто враховувати під час виконання завдань провадження у справах про адміністративні правопорушення, що закріплені у ст. 245 КУпАП, а саме своєчасне, всебічне, повне й об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності до закону, забезпечення виконання винесе-

ної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності, тому зазначений вид адміністративних правопорушень характеризується, як правило, корисним мотивом задля отримання певних матеріальних благ [11].

Відповідно до ст. 255 КУпАП повноваження складання протоколу про адміністративне правопорушення за статтею 183-1 КУпАП надані державному виконавцю [11]. Як видається, правильність складення державним виконавцем протоколу про адміністративне правопорушення має важливе значення і закладає підґрунтя для розгляду справи на засадах законності і справедливості.

Крім того, варто зазначити, що на практиці, якщо суд чи суб'єкт владних повноважень виявляє у матеріалах справи відсутність ознак правопорушення, порушення закону або інші недоліки (наприклад, помилки при складенні протоколу про адміністративне правопорушення), які не дають змоги ухвалити правильне рішення, він повертає матеріали та повідомляє правозастосовувача про допущені ним порушення законності.

Висновки

Узагальнюючи, варто зазначити, що однією з найактуальніших проблем у теорії адміністративного права залишається невизначеність адміністративно-правової кваліфікації як правового інституту, незважаючи на її велике практичне значення, зокрема: кваліфікація є основою призначення справедливого покарання; впливає як на інтереси конкретної особи, так і держави в цілому; забезпечує законність та правопорядок, що, у свою чергу, сприяє формуванню правової держави.

Водночас особливостями кваліфікації проступків щодо несплати аліментів є: об'єкт, з приводу якого здійснюється кваліфікація; суб'єкт кваліфікації (компетентний орган влади та їх посадові особи); відповідні норми законодавства про адміністративні

правопорушення, щодо яких відбувається кваліфікація.

Відтак, здійснення правильної кваліфікації адміністративного правопорушення в подальшому сприятиме забезпеченню реалізації принципів верховенства права та законності, настанню відповідальності лише за наявності вини під час притягнення особи до адміністративної відповідальності та обґрунтованого застосування адміністративного стягнення за наявну протиправну поведінку правопорушника.

Література

1. Матіос А. В. Адміністративна відповідальність посадових осіб : монографія. Київ: Знання, 2007. 223 с.

2. Ковальова О. В., Корнієнко М. В., Берендєєва А. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: навч. посібник / Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса: ОДУВС, 2019. 148 с.

3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ, 2005. 395 с. URL: https://www.academia.edu/14188975/1502_%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98_%D0%9A%D0%92%D0%90%D0%9B%D0%A4%D0%9A%D0%A6_2004 (дата звернення: 12.03.2023).

4. Гуржій Т. О. Логіко-методологічні засади визначення поняття адміністративно-правової кваліфікації. *Вісник Української Академії державного управління при Президенті України*. 2002. № 4. С. 216–220.

5. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративні правопорушення в системі корупційних деліктів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2002. № 5. С. 7–12.

6. Остапенко О. І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: монографія. Львів: ЛІВС НАВСУ, 2000. 173 с.

7. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація та кваліфікація адміністративного правопорушення (проступку): поняття, ознаки, передумови. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3 (70). С. 150–158.

8. Чишко К. О. Адміністративно-правова кваліфікація правопорушень у сфері забезпечення громадського порядку та громадської безпеки: монографія; за ред. д-ра юрид. наук, проф. О. Ю. Салманової. Харків, 2017. 232 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3574/Administratyvno-pravova%20kvalifikatsiia%20pravoporushen%20u%20sferi%20zabezpechennia%20hromadskoho%20poriadku%20ta%20hromadskoi%20bezpeky_monohrafiia_Chyshko_2017.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 12.03.2023).

9. Борисова Ю. В. Особливості адміністративно-правової кваліфікації адміністративних правопорушень, що пов'язані з корупцією. *Юридичний вісник*. Одеса: Гельветика, 2020. № 6. С. 374–380. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/17367?locale-attribute=en> (дата звернення: 12.03.2023).

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку примусового стягнення заборгованості зі сплати аліментів: Закон України від 07.12.2017 р. № 2234-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2234-19> (дата звернення: 12.03.2023).

11. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.03.2023).

12. Ярошенко А. С., Костенко О. М., Гасанов Е. Д., Калашнік Р. В. Особливості адміністративної відповідальності за несплату аліментів в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 281–284. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/767927.pdf> (дата звернення: 12.03.2023).

13. Постанова Кіровського районного суду м. Кіровограда у справі № 404/8274/19 від 11 грудня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86345597> (дата звернення: 12.03.2023).

**Chokhrii Viktoriia –
Graduate student of the Department
of Civil Law and Process Educational and
Scientific Institute of Law, Psychology and
Innovative education Lviv Polytechnic National
University, Attorney,**

ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-7868-5715>

e-mail: vikach1995@ukr.net

**FEATURES OF THE ADMINISTRATIVE
AND LEGAL QUALIFICATION OF
ADMINISTRATIVE OFFENSES RELATED
TO NON-PAYMENT OF ALIMONY**

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the administrative and legal qualification of offenses related to non-payment of alimony. Scientific approaches to understanding the concepts of «administrative-legal qualification» and «qualification of an administrative offense» are considered. It was found that the qualification of administrative offenses is one of the stages of using the administrative-legal norm, the purpose of which is to establish the grounds for applying administrative responsibility to the person who committed illegal actions.

Particular attention is paid to the analysis of the composition of the administrative offense related to non-payment of alimony. The object, objective side, subject, and subjective side of the offense provided for in Article 183-1 of the Code of Ukraine on Administrative Offenses have been determined. In particular, it has been proven that the object is social

relations that ensure the protection of the property interests of minor children or disabled persons in need of assistance. It is noted that from an objective point of view, an administrative offense is characterized by inaction, which consists in the failure of a person to fulfill his obligation to pay alimony for the maintenance of a child, one of the spouses, parents or other family members. It is noted that the subject of the offense is a person who, on the basis of an executive document presented for enforcement, is obliged to pay alimony for the maintenance of another person. It is substantiated that the subjective side is characterized by guilt in the form of both carelessness and intent.

It was determined that a correct and complete qualification can be carried out only when all the mandatory factual circumstances of the case are established, when the legal composition is determined and involves the establishment of features that characterize each of the elements of the legal composition. It has been established that incorrect or incomplete qualification of the committed offense means illegal bringing of a person to administrative responsibility.

It was noted that the analysis of administrative and legal norms will contribute to the elimination of shortcomings when bringing offenders to administrative responsibility, will have a positive effect on the law enforcement practice of jurisdictional bodies and will acquire legal perfection.

Key words: administrative responsibility, administrative offense, alimony, tort, qualification, non-payment, opposition, legal structure.